

TANSEL, Fevziye Abdullah

(1912-1988)

**Son devir edebiyat tarihçisi,
araştırmacı ve yazar.**

Muş'ta doğdu. Babası Molova, Metroviçe, Niğde, Muş, Kayseri ve Elaziz kadılıklarında bulunan Abdullah Hulûsi Efendi, annesi Hacıoğlu Pazarcı (Dobriç) müftüsü Yörükoğlu Mustafa Efendi soyundan Sârâ Hanım'dır. Anne ve babasının vefatından sonra 1921 yılında diğer kız kardeşleriyle birlikte İstanbul'a giderek Fatih'te halalarının yanındaki evlerine yerleşti. İlkokul'den sonra ortaokul ve liseyi İstanbul Kız Lisesi'nde bitirdi (1931). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü ile Yüksek Muallim Mektebi'nden mezun oldu (1934). Konya Kız Öğretmen Okulu ile Ankara Erkek Lisesi'nde (1935-1936) ve Ankara Atatürk Lisesi'nde (1936-1963) Türk dili ve edebiyatı öğretmenliği yaptı; daha sonra Gazi Eğitim Enstitüsü ile (1963) Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde (1964) görev aldı. Bu arada M. Fuad Köprülü'nün yönetiminde yayımlanan aylık *Ülkü* dergisinin Kasım 1936 – Haziran 1941 (44. sayıdan 100. sayıya kadar) tarihleri arasında yazı işleri müdürlüğünü yürüttü. 1960-1961 öğretim yılında Columbia Üniversitesi (New York) Near and Middle East Institute'te misafir öğretim üyesi olarak modern Türk edebiyatı ve metin şerhi dersleri okuttu. 1978'de emekliye ayrıldı. Talim ve Terbiye Dairesi, Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Türk Ocağı ve Kubbealtı Akademisi gibi kurumlarda görev alan Fevziye Abdullah Tansel'e Türk kültürüne yaptığı hizmetleri dolayısıyla Türkiye Yazarlar Birliği tarafından 1984'te Üstün Hizmet ödülü verildi. 4 Ağustos 1988'de Ankara'da vefat etti; kabri Cebeci Asrî Mezarlığı'ndadır.

Hocası M. Fuad Köprülü'nün ilmi disiplinini altında yetişen Fevziye Abdullah hayatı boyunca Türk dili, Türk edebiyatı ve Türk kültürünün hemen her alanında önemli araştırma ve incelemeler yapmış, kaynak niteliğinde metinler neşretmiştir. Yazı hayatına 1929'da Balıkesir'de yayımlanan *Türk Dili* dergisinde çıkan şiirleriyle başlamış, daha sonraki yıllarda özellikle Türk edebiyat tarihiyle ilgili konularda inceleme ve monografileriyle çalışmalarına devam etmiştir. *İslâm Ansiklopedisi* ve *Türk Ansiklopedisi*'nde Türk edebiyatıyla ilgili

maddeler yazmıştır. Nâmık Kemal, Mehmed Emin Yurdakul, Mehmed Âkif Ersoy, Ziya Gökalp ve Ömer Seyfeddin başta olmak üzere Türk edebiyatı tarihinin önde gelen isimleri üzerindeki çalışmalarıyla dikkat çekmiş, yüzlerce şair ve yazar hakkında araştırmalar yapmıştır. Fevziye Abdullah divan edebiyatı, halk ve tasavvuf edebiyatı ve özellikle Tanzimat sonrası döneme ait gerçekleştirdiği çalışmalarıyla Türkiye'de üniversite dışında da ilmi çalışmalar yapılabileceğini göstermiş, kadın araştırmacılar arasında en verimli isimlerin başında gelmiştir. Nâdir kitap ve dergilerden oluşan kütüphanesiyle yarım kalmış çeşitli makaleleri, müsveddeleri, notları, günlükleri ve kendisine gönderilen mektuplardan meydana gelen özel evrakı vasiyeti üzerine vefatından sonra İstanbul'da Türk Petrol Vakfı'na intikal etmiştir. Söz konusu evrak arasından çıkan kırk mektup *Sevgili Kızım: Fuad Köprülü'den Fevziye Abdullah Tansel'e Mektuplar* adıyla yayımlanmıştır (haz. Zeynep Süslü, İstanbul 2006). Yazı ve şiirlerinde Fevziye A. Erinc ve Bir Veli takma adlarını da kullanan Fevziye Abdullah'ın *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, *Archivum Ottomanicum*, *Atsız Mecmua*, *Azerbaycan Yurt Bilgisi*, *Bellekten*, *Tarih Dergisi*, *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, *Muhit*, *Türk Dili*, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, *Türk Kültürü*, *Türk Yurdu*, *Türkiyat Mecmuası*, *Ülkü* ve *Vakıflar Dergisi* gibi yayınlarda çıkan araştırma ve incelemelerinin büyük bir kısmı henüz kitap haline getirilmemiştir.

Eserleri. Şiir: Duyuşlar (F. A. Erinc imzasıyla, Konya 1935). **İnceleme: Mehmed Âkif-Hayatı ve Eserleri** (İstanbul 1945; düzeltme ve eklerle, İstanbul 1973), *Hususi Mektuplarına Göre Nâmık Kemal ve Abdülhak Hâmid* (Ankara 1949), *İstiklâl Harbinde Mücahit Kadınlarımız* (Ankara 1988). **Yayımları: Ziya Gökalp Külliyyatı-I: Şiirler ve Halk Masalları** (Ankara 1952), *Şinasi-Makaleler* (Ankara 1960), *Şinasi-Şair Evlenmesi* (Ankara 1960), *Ziya Gökalp Külliyyatı-II: Limni ve Malta Mektupları* (Ankara 1965), *Nâmık Kemal'in Hususi Mektupları* (I-IV, Ankara 1967, 1969, 1973, 1986), *Mehmet Emin Yurdakul'un Eserleri-I* (Ankara 1969), *Ömer Seyfettin'in Şiirleri* (Ankara 1972), *Günebakan* (Hamdullah Suphi Tannöver, açıklayıcı notlarla, Ankara 1986). **Antoloji: Çocuklar İçin Dinî Şiirler** (Ankara 1961),

Tanzimat Devri Edebiyatında Dinî Şiirler (Ankara 1962), *Servet-i Fünun ve Son Devir Edebiyatında Dinî Şiirler* (Ankara 1962), *Türk-İslâm Edebiyatı: Türkçe Dinî Metinler* (I-II, Ankara 1967, 1971). **Yardımcı Ders Kitapları: İyi ve Doğru Yazma Usulleri** (örneklerle beraber, Ankara 1949), *İyi ve Doğru Yazma Usulleri* (I-II, Ankara 1962, 1963), *İyi ve Doğru Yazma Usulleri* (kompozisyon, tashih ve müracaat el kitabı, İstanbul 1975).

BİBLİYOGRAFYA :

AÜ İlahiyat Fakültesi 1968-1969 Yıllığı, Ankara 1970, s. 712-713; İsmet Binark – Nejat Sefercioğlu, *Fevziye Abdullah Tansel Bibliyografyası*, Ankara 1975; Nihad Sâmî Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1976, II, 1232; Yılmaz Öztuna, "Fevziye Abdullah Tansel", *Tercüman Gazetesi*, İstanbul 12 Ağustos 1988; Fethi Tevetoğlu, "Fevziye Abdullah Tansel", *TDL*, sy. 441 (1988), s. 117-122; Orhan F. Köprülü, "Fevziye Abdullah Tansel için", a.e., s. 123-125; M. Orhan Okay, "Çalışkan Bir Karınca", *Zaman Gazetesi*, İstanbul 3 Ağustos 2003; "Tansel, Fevziye Abdullah", *TDEA*, VIII, 234; Hüseyin Ağca, "Tansel, Fevziye Abdullah", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, Ankara 2007, VIII, 188.

ABDULLAH UÇMAN

TANTARÂNÎ

(الطنطرائي)

Ebû Nasr
Muînüddin Ahmed
b. Abdirezzâk et-Tantarâni
(ö. 485/1092)

**et-Tantarâniye adlı
kasidesiyle tanınan
şair ve müderris**

(bk. et-TANTARÂNİYYE).

et-TANTARÂNİYYE

(الطنطرائية)

**Tantarâni (ö. 485/1092) tarafından
Selçuklu Veziri Nizâmülmülk için
yazılan methiye.**

Ebû Nasr Muînüddin Ahmed b. Abdirezzâk et-Tantarâni, Bağdat Nizâmiye Medresesi'nin önde gelen âlim, edip ve müderrislerinden olup Selçuklu sultanları Alparslan ile oğlu Melikşah zamanında uzun süre vezirlik yapan ve kurduğu Nizâmiye medreseleriyle eğitimin öncüsü sayılan Nizâmülmülk ile yakın alâkası bulunuyordu. Devletşah *Tezkiretü's-şu'arâ*'sında (s. 27) Tantarâni'nin yüksek sanat ürünü, bedîi sanatlarla örülmüş çok sayıda Arapça şiirinin bulunduğunu belirtir. Tantarâni, Nizâmülmülk için yazdığı bu kasidesiyle şö-

rete kavuşmuştur. Otuz beş beyitlik methiye yazarına nisbetle *el-Kaşîdetü't-Şan-Şarâniyye*, cinas sanatının eşsiz icrasını ortaya koyduğundan *el-Kaşîdetü'l-mü-cennese*, içinde tercî türü cinas örnekleri yoğun şekilde geçtiği için *el-Kaşîdetü't-tercî'iyye*, aynı vezinde ve kafiye öğelerin çokluğu sebebiyle *el-Kaşîdetü't-tarşî'iyye* gibi isimlerle anılmıştır. Remel bahrinde kaleme alınan kasidede beyitlerin yirmi beşini nesib (gazel), onunu methiye bölümü oluşturur. Şair uzun nesib bölümünde Hz. Peygamber'e duyduğu sevgiyi tasvir eder. Bundan dolayı kasideye Resûl-i Ekrem'in methine dair yazılmış kasideler arasında da yer verilmiştir. Şair Resûlullah'ın aşkının doğurduğu büyük sarıntı ile aklını yitirdiğini, eriyip yay gibi olduğunu, akan göz yaşlarının yanaklarını pınar pınar oyduğunu, aşk-ı habîbi uzun zaman kalbinde bir sır gibi sakladığını, ancak gözlerinin, aktığı yaşlarla bu sırrını ifşa ettiğini, beline aşk kuşağını kuşandığından beri aşk ateşi içinde yandığını söyler; bu ateşle susuz kalan gönlünü Hz. Peygamber'den rîk-i pâkiyle sulamasını talep eder. Methiye bölümünde Nizâmülmülk'ün ilme ve eğitime hizmetinden ziyade kadim şiirde temel övgü temaları olan cömertlik, yiğitlik ve kahramanlık vasıfları dile getirilir. Nizâmülmülk'e, "Ey âlemlerin nizamı, ey kâinatın övünç kaynağı" hitabıyla başlayan bölümde İslâm bayraklarını kendisi sayesinde muzaffer olduğu ve İslâm'dan dönenlerin hüsrana uğradığı, birçok kahramanın Nizâmülmülk'ün tehdidinden korkarak mecalsiz kaldığı, bununla birlikte onun adalet ve insaf pınarı olduğu, yağmur sağanakları misali eliyle sunduğu nimet ve ihsanlarının dostlarına, isteyenlere ve bütün mahlûkata ulaşıp kâfi geldiğini ni ifade eder.

Nesib kısmından üç beyit:

ياخلي الببال قد بلبلت بالبلبال بال
بالنوى زلزلتني والعقل في الزلزال زال
يا رشيق القد قد قوست قدي فاستقم
في الهوى وافرغ قلبي شاغل الأشغال غال
قد كتمت الحب في قلبي زمانا فاعتدى
در جاري أدمعي بالسر كالمصباح باح

(Ey gönlü aşk derdinden hâli kişi! Gönlümün aşka salıp allak bullak ettin. Hicranınla deprem gibi sarstın beni, aklım da bu depremde kayıp gitti // Ey güzel boylu! Cevrû cefanla boyumu yaya çevirdin, insafı davran. Zira aşk derdiyle dopdolu gönlüm nerdeyse helâk olacak. // Gizledim aşkı gönlümde uzun zaman, ama gözlerimden akan inci misali yaşlar taşıp sırrımı bir çerağ gibi fâşşeyledi).

Methiye bölümünden üç beyit:

يانظام الملك يافخر الورى يامن إذا
جاءه المستنجد المظلوم بالإيجاد جاد
أصبحت منصوره رايات دين المصطفى
منه واستردى جهادا من إلى الإيجاد حد
دم على رغم العدا وارتح بعود العبد في
دولة غراء فيها أدوم الألفاظ طاف

(Ey mülkün nizamı, ey kâinatın övünç kaynağı, ey kendisine yardım istemeye gelen mazluma yardımcıları bahşeden! // Ey sayesinde Mustafa dininin bayrakları muzaffer olan! Onun dininden sapan ve dönenleri cihad ile helâk eden! // Düşmanların burnunu sürtmeye devam et. Şahane bir devlet içinde nice bayramlarla neş'eyâb ol ki o devlet içinde ilâhî lutufların en devamlısı dönüp dolaşmada ...).

Kâtib Çelebi'nin cinas sanatı bakımından benzeri yazılmamış bir kaside olarak nitelediği eser yoğun cinas ve tercî cinası öğeleriyle, aynı vezinde ve kafiye kelimelerle, çifte kafiye düzeniyle fonetik armonisi ve müzikal niteliği son derece yüksek bir kaside örneği olup şairinin duygu, düşünce ve şiir sanatı açısından yüksek seviyesini kanıtlamaktadır. Lafızları aynı veya benzer, anlamları farklı öğelerin oluşturduğu ses âhengine cinas (tecnîs) denir. Tercî cinas, nâkıs cinas türünden olup iki kelimenin bir veya iki harfte farklı olmasıdır. Kasidede bu türün örnekleri baştan sona kadar geçmektedir (bilbâl-bâl, zilzâl-zâl gibi). Ayrıca bu örneklerde görüldüğü gibi çifte ve zengin kafiye sistemi bütün methiye boyunca sürdürülmektedir. Kasidede geleneksel sistemden farklı olarak tek kafiye ve revî yerine farklı revîlere yer verilmiştir.

Kaside üzerinde çoğunun müellifi bilinmeyen çok sayıda şerh ve tercüme çalışması yapılmıştır. Ebü'l-Leyl Abdürabbih Muhammed İbnü'l-Hâc el-Arabî el-Unnâbî'nin *el-Ferâ'idü'l-cümâniyye fî şerhi'l-Kaşîdeti't-Şan-Şarâniyye* adlı şerhi basılmıştır (Kahire 1901). Ebü'l-Alâ Alâeddin Muhammed b. Muhammed el-Bihîştî el-İsferâyîni, Muhammed Hâcî Nebî el-Humeydî el-Kevsec, Ni'metullah b. Rûhullah el-Hüseynî el-Kerbelâi, Mustafa İsamüddin Üsküdarî, Muhammed b. Saîd el-Büsîrî, Muhammed b. Murâd el-Bosnevî, Mustafa b. Ebû Bekir es-Sivâsî gibi şârihlere ait şerhlerle anonim ve müellifi meçhul şerhlerin kütüphanelerde çok sayıda nüshası bulunmaktadır. İbnü'l-Hâcib'e ait olduğu kaydedilen şerhin Burdur İl Halk Kütüphanesi'ndeki bir mecmua içinde bulunduğu (nr. 1612/5) belirtilirse de bu bir

zühul eseri olmalıdır. Şairin kendisi tarafından yapılan şerhin de zamanımıza intikal edip etmediği bilinmemektedir. Osmanlı Türkçesi'nde kasidenin manzum veya mensur birçok tercümesi mevcut olup çoğunun mütercimi bilinmemektedir. Kemalpaşazâde ile İbrâhim b. Mehmed el-Yalvâcî tercümeleri en yaygın olanlardır. Kemalpaşazâde'nin tercümesini M. A. Yekta Saraç neşretmiştir (bk. bibl.). Aslıyla aynı bahirde yapılmış tercümenin ilk iki beyti (kıtası) şöyledir: "Ey meh-i nâ-mihriban âvâre kıldın gönlümü / Hicr ile bî-sabr edip biçâre kıldın gönlümü // Firkatin sahrâlarında dem-be-dem Mecnun gibi / Aklımı zâil kılıp gam-hâre kıldın gönlümü; Ey boyu ok gibi mevzun kaddimi yâ eyledin / Kirpiğin hicriyle beni bî-ser ü pâ eyledin // Sen nigârâ hâtırın hoş tut ki aşkında beni / Cümle-i eşgâlden gönlü tesellâ eyledin." İbrâhim b. Mehmed el-Yalvâcî'nin tercümesi, hem aslıyla aynı vezin ve kafiye hem de aynı cinas sanatı icrası ve çifte kafiye düzeninde yapılmış tercüme olarak çok rağbet görmüş ve defalarca basılmıştır (Yalvâcî, *el-Mecmû'atü'l-kübâra*, s. 32-36, İstanbul 1265/1849, 1274, 1859, 1279, 1284, 1303, 1315, 1320, 1920 ...). Örnek: "Ey ki aşktan bâli hâli, âşık ettin bâli-âl / Firkatinle zâil ettin aklımı ey kâli bâl // Ey ki ahsen boylu server, yay gibi kıldın beni / Aşkınile koy beni zîrâ ki aşkın bâle bâl."

Kasidenin müellifi bilinmeyen Farsça tercümesinin bir nüshası Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Velîyyüddin Efendi, nr. 3209, vr. 286^a-288^b). Silvestre de Sacy kasideyi, *Kitâbü'l-Enîsi'l-müfîd li't-tâlibi'l-müstefîd ve Câmi'i's-şüzûr min manzûm ve mensûr* (Chrestomathie arabe ou extraits de divers écrivains arabes tant en prose qu'en vers avec une traduction française et des notes) adını verdiği Arap edebiyatından seçmeler arasında Fransızca tercümesiyle birlikte yayımlamıştır (Paris 1806, 1826-1827). *el-Kaşîdetü't-Şan-Şarâniyye* müstakil olarak veya tercüme ve şerhleriyle birlikte, ayrıca kasideler mecmuası içerisinde defalarca basılmıştır (İstanbul 1265, 1276, 1280).

BİBLİYOGRAFYA :

Devletşah, *Tezkire*, s. 27; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1340-1341; İbrâhim el-Yalvâcî, *el-Mecmû'atü'l-kübâra*, İstanbul 1320, s. 32-36; Serkis, *Mu'cem*, II, 1245; Brockelmann, *GAL*, I, 292; *Suppl.*, I, 446; Zirikî, *el-A'lâm*, I, 145; C. Zeydân, *Âdâb* (Dayf), III, 27; *Hediyyetü'l-'ârifîn*, I, 80; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, II, 273; M. A. Yekta Saraç, *Şeyhülislâm Kemal Paşazade: Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Bazı Şiirleri*, İstanbul 1995, s. 111-119.

